

Осемгодишното момченце не сваляше блестящите си тъмнокафяви очи от паното, изтъкано от златно-червена коприна, което покриваше свитъците пергамент, върху които бе изписана Тората в хейхала – дървеното светилище с арката и двете вратички. Сякаш Хашем, Самият Той, Името, Светият Господ, Всемогъщият и Вездесъщият, Ел Шадай, Адонай, Елохим или всяко друго от множеството Негови имена, бе застанал тук в очакване завесата да падне, за да погледне към всички със Своите всевиждащи очи. Милосърдие, справедливост, гняв, състрадание, величие, сила, любов, живот и смърт. Той беше всичко на земята. Всичко. Неизмерим.

Характерната сред yehidim* глъчка в синагогата, наричана още esnoga, издаваше безгрижие, изпълнено с непретенциозни разговори и чести изблици на смях. Посредниците си разменяха полезни сведения за борсовия пазар, търговците обсъждаха доставките на бразилско дърво от Ресифе и сол от Сетубал, както и проблемите с испанците. Други членове на конгрегацията коментираха нахалството на ашкеназите, които искаха да продават кашерна храна на португалците в своите месарници, докато малцина се смееха на най-новата шега, която някой бе чул в Лисабон или Севиля. Мъжете носеха шапчици, от които върху раменете им се спускаха бели кърпи, наречени талит, и сядаха на предварително определени места. Всички държаха в ръцете си Танах, еврейската библия; някои четяха на иврит, но текстовете на повечето бяха на португалски.

** Евреи (от иврит). – Б. пр.

Малкият Бенто погледна към галерията, където се намираха жените. Носеха воали на главите си и повечето от тях бяха довели дъщерите си. Само допреди две години той много пъти бе наблюдавал майка

си, седнала кротко на мястото си, докато покашляше от време на време, но точно заради тази проклета кашлица Ана Дебора бе напуснала този свят. Вместо майка си момчето видя две момиченца на неговата възраст, които му се усмихваха. Тутакси изправи рамене. Понякога му казваха, че има красиви черти, което навярно привличаше усмивките и погледите на момичетата, но тъй като бе срамежлив, не знаеше как подобаващо да отвърне на вниманието им.

Разговорите секнаха. Внезапно настъпилата тишина изтръгна Бенто от обичайното блуждаене из синагогата. Лицата на присъстващите се обърнаха към външната врата и момчето, което бе седнало до семейството си в кораба, последва примера им.

В бледата слънчева светлина, която се изливаше на прага, се очертаваше неподвижният силует на мъж с посивели разбъркани коси, прегърбени рамене и наведена глава; изглеждаше така, сякаш се страхуваше да влезе. Yehidim бяха вперили поглед в новодошлия, без да го поканят в синагогата, но пък не го и гонеха. Просто чакаха да видят какво ще направи. Дали щеше да се осмели да влезе, или пък да се обърне и да избяга?

Усещайки напрежението, което се надигаше в светилището, Бенто се обърна към братята си:

– Кой е този?

По-големият с една година Исак и с две години по-малкият Габриел равнодушно свиха рамене.

– Откъде да знам.

– Кой е онзи господин, татко? – реши Бенто да попита баща си.

– Уриел да Коца.

– Защо всички го зяпат?

Бащата нетърпеливо вдигна пръст до устните си.

– Шшт!

Малкият млъкна и се взря в новодошлия. Все още на прага, Уриел да Коща си пое дълбоко дъх, сякаш за да събере кураж да свърши онова, за което бе дошъл. Той тръгна отново със сведена глава и превито от тежката съдба тяло, промъквайки се по централния коридор на синагогата, съпровождан от погледите на присъстващите, насядали от двете му страни. Застана пред бимата – дървената платформа в средата на храма, където обикновено се четяха молитвите. Поколеба се за миг и се качи по стълбичките с тежки, бавни стъпки, като осъден, отправил се към ешафода. Сега бимата пустееше и всички погледи бяха вперени в човека, сякаш беше днешният хахам.*

* Мъдър, умен човек, учител. – Б. пр.

Уриел се обърна към множеството и извади от вътрешния джоб на палтото си документа, който хахам Сол Леви Мортейра, главният равин, бе написал с подходящите за случая думи. Разгъна го. Ръцете му трепереха от напрежението и хартията леко шумолеше. Преглътна сухо, докато очите му търсеха първите редове на текста. Прочисти гърлото си и зачете:

– Аз, Габриел да Коща, син на Бенто и Сара да Коща, роден в Порто и дипломиран по канонично право в Университета на Коимбра, се върнах към правата вяра през 1612 г., тук, сред португалската общност на Амстердам, където евреите не се страхуват да бъдат евреи, отлъчен за втори път преди седем години поради своите грехове. Днес заставам пред вас със своята изповед – каза той с немощен и треперещ глас. – Заслужавам да умра от много смърти

заради извършените от мен грехове, тъй като проповядвах зли слова за Хашем, да се свети името Му, наруших шабат, не успях да съхраня правата вяра и дори стигнах дотам да разубеждавам последователите на грешната вяра, които искаха да станат евреи. Съгласен съм да изпълня получената заповед, задължавам се да изпълня всички поставени задачи и доброволно да приема наказанията, които решите да ми наложите. Тържествено обещавам от сега нататък да не се връщам по непроходимите пътища, да избягвам паденията и злодеянията, които съм допускал, и да следвам правата вяра.

Изявлението бе посрещнато от абсолютна тишина. Ръцете на Уриел все още трепереха, когато сгъна листа, от който бе чел, и го прибра в джоба си. Щом слезе от бимата, до него се приближи хахам Мортейра. Равинът прошепна нещо в ухото му и му посочи далечния ъгъл на синагогата. Уриел кимна и с тежки стъпки се повлече натам.

– Какво е това, татко? – попита малкият Бенто, който все още не разбираше какво се случва. – Какво е направил той?

– Съгреши – отвърна баща му. – Преди години по Божията воля му бе наложен херем.

Момчето ококори очи от изненада. Херем ли? Мъжът, който се бе качил на бимата, е бил отлъчен? И онова, което бе още позадачаващо: нима наказанието е продължило толкова години?

– Защо? Какъв е бил неговият грях?

– Предизвикал е Господ.

Отговорът не бе особено задоволителен. Бенто бе още дете, но посещаваше училище „Талмуд Тора“, знаеше да чете и бе наясно, че наказанията херем са относително рутинни сред португалската общност в Амстердам, наречена „Насао“, и господата от ma'amad–

съвета, който управляваше общността, ги налагат по най-различни причини. Например, ако обсъждаш религиозни въпроси с неверник, ако си купиш месо от магазин на ашкенази или пък обидиш член на португалската общност. Самият хахам Менаше бен Израел, един от главните равини на „Насао“, е бил отлъчен поради проблеми с данъчните. Отлъчването на даден уеһуд обикновено продължавало един ден, като случая на Бен Израел, седмица или пък месец. Но... години наред?

– Какви грехове е извършил той, татко?

– Много тежки, Бентиньо. Оскърбил е нашия свещен Бог.

Малкият се сви на мястото си, ужасен, че се намира в синагогата с човек, извършил такова страшно престъпление, и дори се опасяваше, че греховете могат да бъдат заразни като чумата, която от време на време опустошаваше страната. Отново впери поглед в мъжа, който се бе свил в ъгъла. Що за човек би могъл да оскърби Шадай, Всемогъщия Бог?

– Как... как Го е обидил?

– Шшт! Тихо!

През това време Уриел събличаше палтото и ризата си, след което остана гол до кръста. Бенто и братята му се спогледаха смаяно. Гол до кръста мъж? В синагога? Какво става тук? По сигнал на един от пазачите на синагогата Уриел обви ръце около една от колоните. Пазачът се приближи и завърза китките му с въже.

Присъстващите наблюдаваха сцената със затаен дъх, като хипнотизирани. Знаейки, че няма да изкопчи нищо от братята си, Бенто отново се обърна към баща си.

– Какво ще правят?

Баща му не отговори, но не бе и необходимо, защото събитията започнаха да се изясняват. Хазанът – певецът на синагогата, се приближи до Уриел с нещо като черно въже, което издаде плющящ звук, когато го размаха във въздуха. Сред присъстващите се надигнаха кратки тревожни възгласи и Бенто разбра, че това не беше въже, а камшик. Хазанът вдигна камшика и като се подготви да речитира псалми, нанесе първия удар на Уриел.

– Господи. Боже наш! Колко е величествено Твоето име по цяла земя! – започна той на португалски. – Твоята слава се простира погоре от небесата. Из устата на...

Последва втори удар, после трети, четвърти, пети...

Надигналият се шепот сред присъстващите ставаше все по-силен с всяко следващо плющене на камшика и Бенто, вцепенен от страх, сложи ръка на устата си. Как ли бе оскърбил Бога този човек, за да заслужи толкова ужасно наказание? Момчето се огледа наоколо. Всички евреи внимателно наблюдаваха случващото се до колоната; някои със сдържана усмивка, виждайки в този акт Божията справедливост, други с болезнена гримаса, съпричастни с чуждото страдание. Бенто искаше да зададе още въпроси на баща си за случващото се, но разбра, че сега не е моментът, и се отказа.

– Мигел – прошепна някой от задния ред, обръщайки се към баща му. – Вие, от семейство Спиноза, не се ли познавате с Коща?

Бенто се обърна и видя, че мъжът, който говореше, бе Жозе душ Риуш, който пред нидерландците се представяше с името Мишел ван де Ривиерен, нидерландския израз „от реката“.

– Не аз, а семейството на покойната ми съпруга, Господ да я закриля – прошепна Мигел. – Ние, Спиноза, сме от Видигейра в Алентежо. Семейството на моята Ана познавало Коща, когато живеели в Порто.

Може би са били приятели още от времената в Понте де Лима, където...

– Шшт! – прошепнаха неколцина от присъстващите, които не одобряваха приказките в толкова напрегнат момент. – Тихо!

Разговорът прекъсна. В синагогата се чуваха само свистенето на камшика във въздуха, плющенето на ударите върху гърба на жертвата и нейните приглушени стонове, и декламираните от хазана псалми. Завързаният за колоната Уриел да Коща бе затворил очите си и стенеше при всеки удар на камшика. Кожата му бе нашарена с червени белези.

На трийсет и деветия удар хазанът свали камшика, като по този начин обяви наказанието за приключено, а пазачът на синагогата развърза жертвата. Замаян, Уриел седна на пода, за да се съвземе. Хахам Мортейра, в качеството си на главен равин, се приближи до него и вдигна ръка.

– С този акт твойт херем е прекратен – заяви той с висок и тържествен глас, за да го чуят всички. – С този акт твойт херем е прекратен – повтори равинът. – С този акт твойт херем е прекратен. – Бе необходимо да произнесе три пъти изявлението, за да може отмяната на наказанието да влезе в сила. – А сега, за да ти прости общността, трябва да се покаеш пред нея така, както ти бе обяснено. Бог да е с теб, братко, и не съгрешавай повече.

Уриел се изправи с мъка и с помощта на пазача навлече ризата и палтото си. Сетне, все така придружаван от пазача, се отправи към изхода на синагогата. Щом стигна до портата, се просна върху едно от стъпалата. Придържайки главата му с ръце, пазачът махна с ръка към присъстващите и те се стекоха по коридора към изхода.

Първият, стигнал до портата, се поколеба, сякаш искаше разрешение. Пазачът кимна и мъжът стъпи върху задника на Уриел и излезе навън. Следващият направи същото, така сториха и всички останали. Мъже, жени, деца и старци. Всички тъпчеха задните части на Уриел, сякаш бяха обикновено стъпало, и така излизаха на улицата. Шестгодишният Габриел се засмя, но Бенто го сръга с лакът, за да замълчи. Отново потърси с поглед баща си.

– И ние... и ние ли трябва да го настъпим?

Мигел кимна.

– Цялата общност трябва да го направи – отвърна той. – Това е наказанието му, задето е оскърбил нашия свещен Бог.

Евреите продължаваха да се стичат по пътеката и бавно, стъпка по стъпка, се приближаваха към портата. Семейство Спиноза изоставаше. Те не бързаха да тъпчат проснатия на стълбите клетник, но накрая дойде и техният ред. Бенто видя как баща му мина през тялото на Уриел и излезе. После братята му Габриел и Исак сториха същото и отминаха. Бенто застана пред него. Наказаният продължаваше да лежи върху стъпалата по корем, а пазачът продължаваше да придържа главата му. Бенто вдигна крак, постави го върху мръсния от толкова подметки задник и напусна синагогата.

Навън бе студено и влажно – типичното за Амстердам време. Освен португалските евреи по улицата се мяркаха и просяци ашкенази с прокъсани дрипи и мърляв вид; напоследък все повече от тези бедни евреи пристигаха тук от германските държави и Полша. Всички те просеха милостиня, което караше португалците да се срамуват. Какво ли мислеха нидерландците за евреите, когато виждаха тези скитници?

Последните евреи стъпкаха покаяния и когато всички вече бяха излезли от синагогата, пазачът направи знак на Уриел, който с мъка и болезнен стон се изправи на крака. Целият беше покрит с мръсотия. Хората наоколо му помогнаха да се почисти, като тупаха дрехите и търкаха кожата му, за да изкарат нечистотиите. Накрая, когато всичко бе приключило и нямаше повече какво да се прави, всички, в това число и семейство Спиноза, му обърнаха гръб и се отправиха към домовете си.

Докато вървяха по моста над „Хоутграхт“, Бенто се обърна назад и видя изнемощелия Уриел да Коца, който се препъваше по улицата. Клетникът се клатушкаше като пиян, докато накрая се скри зад един ъгъл. Тогава Бенто се запита какви ли бяха причините за онази странна и ужасяваща сцена.